Beknopt Commentaar op het

Oude Testament

DEEL 2
HET BOEK EXODUS

dr. Willem J. Ouweneel

BEKNOPT COMMENTAAR OP HET OUDE TESTAMENT
Deel 2, het boek Exodus

dr. Willem J. Ouweneel

Voor Bijbelteksten uit het Oude Testament is een eigen vertaling gemaakt op basis van het Hebreeuws.

Copyright © 2026 Uitgeverij Gideon
Typografie: Coco Bookmedia, Amersfoort
Omslagontwerp: Patrick Staal
Jaar van uitgave: november 2026

Uitgave: Gideon, Hoornaar, Nederland
www.gideonboeken.nl

ISBN: 978-90-5999-339-6
NUR: 703 – bijbelwetenschappen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een databank of doorgegeven in welke vorm of op welke wijze dan ook – behalve voor korte citaten in recensies of artikelen – zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord *7*

Algemene inleiding op de Pentateuch *9*

Inleiding op Exodus *13*
Commentaar op Exodus *21*

Gebruikte afkortingen *193*

Voorwoord

Dit is geen leesboek. Het is een studieboek, dat op de goede manier moet worden gebruikt. Zo is het dringend aan te raden dat men dit boek leest samen met een open Bijbel. Het maakt me niet veel uit welke 'serieuze' bijbelvertaling men daarbij gebruikt (HSV [Herziene Statenvertaling], NBG51-vertaling, de NBV21 [Nieuwe Bijbelvertaling 2021]). Het mooiste is twee of drie vertalingen naast elkaar.

Ik heb bij het schrijven van dit commentaar veel gebruikgemaakt van de inzichten van oude joodse rabbijnen. Daarnaast noem ik de (Babylonische) Talmoed (naast de Bijbel het belangrijkste rabbijnse werk in vele delen; vijfde eeuw). Ook noem ik twee antieke bijbelvertalingen:

* de Septuaginta (Griekse vertaling van het O[Oude]T[estament]; derde/tweede eeuw v.C.);

* de (Biblia) Vulgata (Latijnse vertaling van OT én NT door de kerkvader Hiëronymus; eind vierde eeuw n.C.).

Natuurlijk heb ik gebruikgemaakt van vele westerse Exodus-commentaren; zie voor de oudere commentaren biblehub.com/commentaries. Helaas worden rooms-katholieke en traditioneel-protestantse commentaren gewoonlijk ontsierd door de stellingname van het supersessionisme (ook vervangingstheologie genoemd), volgens welke de (NT) Kerk het 'nieuwe Israël' is. Vanuit deze opvatting worden de profetische bijbelboeken plus de profetieën in historische boeken grotendeels 'gespiritualiseerd' (van hun letterlijke betekenis ontdaan) en berooft men het etnische Israël van alle beloften die God aan DIT volk gedaan heeft; zie in mijn *Evangelisch Dogmatische Reeks* daarover uitvoerig de delen *De toekomst van God* en *Het Israël van God*. In verband met de Pentateuch noem ik ook de delen *Het verbond en het koninkrijk van God*, *Het zoenoffer van God* en *De schepping van God*.

Oudere Engelse commentaren die mij geholpen hebben Exodus te bezien vanuit het Israël-is-Israëlstandpunt zijn die van Frederick F. Bruce, Charles A. Coates, John N. Darby, Arno C. Gaebelein, Frederick W. Grant, Walter C. Kaiser Jr., William Kelly en Charles H. Mackintosh (ook in Nederlandse vertaling). In

het Nederlands noem ik vooral het deel Genesis–Exodus (Studiebijbel Oude Testament) van M.J. Paul, G. van den Brink en J.C. Bette.

Willem J. Ouweneel
Loerik (bij Houten), najaar 2026

Algemene inleiding op de Pentateuch

Dit boek is het eerste van vijf geplande boeken die handelen over wat christenen vaak de Pentateuch (Grieks: 'vijfdelig [werk]') noemen, terwijl Joden het de Torah ('Wet') noemen. Dit Hebreeuwse woord betekent letterlijk 'lering, onderwijzing' (zo bijv. in Sp1:8; 3:1; 4:2 enz.). In de Bijbel betekent de Torah:

a) het geheel van de Mozaïsche of Sinaïtische wetten (vgl. Lk2:22; Hd15:5 'wet [Gr. *nomos*] van Mozes');
b) de Pentateuch (inclusief Gn; zie bijv. Lk 24:44; Hd28:23; Gl4:21);
c) de gehele Tenach (= het Oude Testament [afk.: OT]; 2Ko3:14) (zie bijv. Rm3:19, waar sprake is van 'de wet', maar uit Ps wordt geciteerd).

De Torah (Pentateuch) is voor zowel Joden als christenen van fundamenteel belang:

- Orthodoxe Joden bezien haar door de 'bril' van de Talmoed (het heilige rabbijnse commentaar op de Torah, schriftelijk vastgelegd in de eerste vijf eeuwen n.C.);
- Orthodoxe christenen bezien haar door de 'bril' van het Nieuwe Testament.

Orthodoxe Joden en christenen geloven dat de Pentateuch van God komt (het is de 'wet van God', Ne8:8,18) en voor een aanzienlijk deel al is opgetekend door Mozes (vgl. 'Mozes heeft gezegd', Mt22:24; Mk7:10). Jezus spreekt van 'Mozes en de profeten' (Lk16:31; 24:27) en bedoelt met 'Mozes' hier de Pentateuch. Wel valt duidelijk de hand van latere bewerkers en aanvullers van de tekst te onderkennen (zie onder).

De Torah is uiteraard primair voor *Israël* opgetekend, maar is door de Heilige Geest vervolgens ook voor de gelovigen uit de heidenvolken bedoeld (vgl. Rm15:4; 1Ko10:11).

We kunnen in de Torah *zeven* delen onderscheiden:

1)	Van Adam tot Noach	Gn1-5
2)	Van Noach tot Abraham	Gn6-11
3)	Van Abraham tot de 12 patriarchen	Gn12-50
4)	ISRAËL van Egypte tot de Sinaï	Ex1-18
5)	ISRAËL bij de Sinaï: wetgeving (het langste gedeelte! betekenis van de Wet)	Ex19-Nm 10
6)	ISRAËL van de Sinaï tot de velden van Moab	Nm11-21
7)	ISRAËL in de velden van Moab	Nm22-Dt 34

De Torah is het deel van de Bijbel waarin de zeven plus één voorrechten en zegeningen van Israël in het bijzonder uiteen worden gezet (zie Rm2:4v.):

1) het *zoonschap*: Israël is *de* zoon van God in het OT (Ex4:22; Hs11:1), zoals Jezus dat is in het NT (Jezus is het ware 'zelf' van Israël);
2) de *heerlijkheid*, d.i. wat de rabbijnen de *Sjechina* noemen: het (heerlijke) Wonen van God in Israël (in de tabernakel [Ex25:8; 29:43-45; 40:34-38], later in de tempel van Salomo);
3) de *verbonden*: de twee verbonden met Abraham (Gn15+17), het verbond van Sinaï (Ex24), het verbond in de velden van Moab (Dt29) (trouwens, zelfs het verbond van Noach anticipeerde al op Israël: Gn9:26v.; 10:21-31; 11:10-32);
4) de *wetgeving*, de schenking van de Mozaïsche (oftewel Sinaïtische) Torah (Ex19-Nm10);
5) de *dienst*, nl. de bemiddelende priesterdienst in de tabernakel, later in de tempel (de Wet was de norm, de priesterdienst voorzag in de nood van de mens die de norm had overtreden);
6) de *beloften*, bovenal de belofte van een groot *volk* en van het *land* (Kanaän), dat Israëls eigen land zou worden (vanaf Gn13:15-17; 15:18v. enz.)
7) de *vaderen*, d.i. de drie aartsvaders (Abraham, Izak, Jakob) c.q. de twaalf aartsvaders (de twaalf zonen van Jakob; Hd7:8v.);
8) de *Christus* (Gr. 'Gezalfde'; Hebr. *Masjiach*, verbasterd tot 'Messias'), het meest concreet voorgesteld in 'Silo' (Gn49:10), de Ster uit Jakob (Nm24:17) en de nieuwe Profeet (Dt18:15-19), en verder in vele 'typen' (voorafschaduwingen) (zie Bijlage 1).

Auteur van de Pentateuch: traditioneel is het grootste deel van Mozes (vermoedelijk met de hulp van schrijvers); vgl. Ex17:24; 24:4; Nm33:2; Dt31:19,22,24; 1Kn2:3; 2Kr23:18; Ea3:2; Ne8:14; Dn9:13; Mk12:19; Lk20:28; 24:44; Rm10:5,19; 1Ko9:9; Jh1:45; 5:46; vgl. 'boek van Mozes' in 2Kr25:4; 35:12; Ea6:18; Ne13:1; 11

Algemene inleiding op de Pentateuch
Mk12:26; 'boek van de wet van Mozes': Jz8:31v.; 23:6; 2Kn14:6; 2Kr34:14; Ne8:1. Het is echter duidelijk dat de Pentateuch flink wat latere toevoegingen bevat (de zg. *post-Mosaica*); dat zijn (zinsneden in) *minstens* de volgende verzen: anachronismen in Gn11:31; 12:6; 14:14; 21:32-34; 26:1-8,14-18; 36:31-39; 40:15; uitdrukkingen als 'het Overjordaanse' en 'tot op de huidige dag'; heel Dt34 (Jozua?).

Tijd en plaats: in de woestijn gedurende Israëls reis naar het Beloofde Land; de toevoegingen stammen van latere Godsmannen.

Geadresseerden: het volk Israël; daarbuiten is de boodschap van de Pentateuch universeel.

Inleiding op Exodus

Het Griekse woord *exodus* betekent 'uitgang, uitweg, uittocht', en heeft betrekking op de uittocht van het volk Israël uit Egypte, waar het gedurende eeuwen tot ontwikkeling was gekomen. De joodse naam is, net als bij Genesis, ontleend aan het eerste vers van het boek: *W'élèh sj'moth* (kortweg *Sj'moth*): '(En dit zijn de) namen', nl. van de zonen van Israël (= Jakob). Het woord *exodus* komt drie keer in het Nieuwe Testament voor, en wel in Hb11:22 in de zin van de uittocht uit Egypte, en in Lk9:31 en 2Pt1:15 als een eufemisme voor de dood (de 'uitgang' uit dit leven).

In zekere zin bestaat de Pentateuch niet uit vijf, maar uit drie delen: Gn, Ex-Lv-Nm en Dt. Dat komt doordat Ex, Lv en Nm naadloos in elkaar overgaan en dus eigenlijk één boek vormen (het grootste boek van de Bijbel): van de slavernij in Egypte (Ex1-12) tot de 'velden van Moab' (van Nm22:1 tot 36:13). De indeling van dit drievoudige boek (103 hoofdstukken) is als volgt:

A. Israël van Egypte tot de Sinaï: Ex1-18 (18 hoofdstukken);
B. Israël bij de Sinaï: de wetgeving: Ex19-Nm10 (59 hoofdstukken! Ze tonen de enorme betekenis van de Mozaïsche of Sinaïtische Torah);
C. Israël vanaf de Sinaï tot de velden van Moab: Nm11-36 (26 hoofdstukken).

De indeling van deel A is als volgt:
I. Ex1 – Israëls verdrukking in Egypte,
II. Ex2-4 – de geboorte en roeping van Mozes,
III. Ex5:1-7:13 – Mozes voor Farao,
IV. Ex7:13-11:10 – de tien plagen over Egypte,
V. Ex12:1-13:16 – Pascha; de eerstgeborenen van Israël,
VI. Ex13:17-15:21 – de doortocht door de Schelfzee,
VII. Ex15:22-18:27 – de eerste woestijnervaringen.

De indeling van het Exodusgedeelte van deel B is als volgt:
I. Ex19:1-20:21 – Gods openbaring op de Sinaï,

II. Ex20:22-24:11 – het verbondsboek,
III. Ex24:12-32:29 – Mozes' *1e 40 dagen* op de Sinaï,
IV. Ex32:30-33:23 – Mozes' *2e 40 (?) dagen* op de Sinaï,
V. Ex34 – Mozes' *3e 40 dagen* op de Sinaï,
VI. Ex35-39 – de bouw van de tabernakel,
VII. Ex40 – oprichting en inwijding van de tabernakel.

In Gn zijn in principe al de grondbeginselen van Gods wegen met de mens aangestipt. Toch zijn er nieuwe elementen in Ex (die in Gn hoogstens in type voorkomen), die ook voor christenen van groot belang zijn:
(1) slavernij en de verlossing daaruit,
(2) een (uitverkoren en verlost) *volk* van God,
(3) de lofzangen van het verloste volk,
(4) de woning (*misjkan*) van God ('tabernakel'),
(5) Gods koninklijke heerschappij,
(6) de (Mozaïsche of Sinaïtische) Torah,
(7) het Sinaïtische 'huwelijks'-verbond.

Uitgebreide indeling

A. Van Egypte tot de Sinaï (1-18)
  I. Israëls verdrukking in Egypte (1)
    1. Jakobs zonen en nazaten (1:1-7)
    2. De nieuwe Farao (1:8-22)
      a) Israël tot slaven gemaakt (1:8-14)
      b) De jongetjes vermoord (1:15-22)
  II. De geboorte en roeping van Mozes (2-4)
    1. Mozes' geboorte en vlucht (2)
      a) De geboorte van Mozes (2:1-10)
      b) De vlucht van Mozes (2:11-20)
      c) Het huwelijk van Mozes (2:21-25)
    2. De Godsverschijning (3:1-4:17)
      a) De brandende doornstruik (3:1-12)
      b) Openbaring van de Verbondsnaam (3:13-22)
      c) Mozes' onwil (4:1-17)
    3. De terugkeer van Mozes (4:18-31)
      a) Mozes' vertrek (4:18-23)
      b) In de herberg (4:24-26)

   c) Ontmoeting met Aäron (4:27-31)

III. Mozes voor Farao (5:1-7:13)
   1. Israëls dwangarbeid verzwaard (5:1-21)
      a) Eerste confrontatie met Farao (5:1-9)
      b) De nieuwe opdracht (5:10-14)
      c) Protest bij Farao (5:15-21)
   2. Gods herhaalde belofte (5:22-6:12)
      a) Mozes' gebed (5:22-24)
      b) Godsnaam en belofte (6:1-8)
      c) Herhaalde opdracht (6:9-12)
   3. Afstamming van Mozes en Aäron (6:13-29)
      a) Geslachtsregister (6:13-24)
      b) Opnieuw herhaalde opdracht (6:25-29)
   4. Mozes opnieuw voor Farao (7:1-13)
      a) Gods voorzegging (7:1-9)
      b) De tekenen voor Farao (7:10-13)

IV. De tien plagen over Egypte (7:13-11:10)
   1. Eerste plaag: water in bloed veranderd (7:14-25)
   2. Tweede plaag: kikkers (8:1-15)
   3. Derde plaag: muggen (8:16-19)
   4. Vierde plaag: steekvliegen (8:20-32)
   5. Vijfde plaag: veepest (9:1-7)
   6. Zesde plaag: zweren (9:8-12)
   7. Zevende plaag: hagel (9:13-35)
   8. Achtste plaag: sprinkhanen (10:1-20)
   9. Negende plaag: duisternis (10:21-29)
   10. Aankondiging van de tiende plaag (11)

V. Pascha; de eerstgeborenen van Israël (12:1-13:16)
   1. De instelling van het Pascha (12:1-28)
      a) Het Paaslam (12:1-13)
      b) De Paasdag (12:14-20)
      c) Boodschap aan het volk (12:21-28)
   2. De tiende plaag (12:29-42)
      a) De dood van de eerstgeborenen (12:29-32)
      b) De uittocht (12:33-42)
   3. Nadere bepalingen (12:43-13:16)
      a) Wie mogen deelnemen? (12:43-51)
      b) De heiliging van de eerstgeborenen (13:1v.)

c) Het feest van de ongezuurde broden (13:3-10)
d) Nogmaals de eerstgeborenen (13:11-16)

VI. De doortocht door de Schelfzee (13:17-15:21)
1. Israël op weg (13:17-22)
a) Naar de Schelfzee (13:17-20)
b) De wolk- en vuurkolom (13:21v.)
2. Door de Schelfzee (14:1-22)
a) Achtervolging door Farao (14:1-9)
b) Het volk tegen Mozes (14:10-14)
c) JHWH tegen Mozes (14:15-22)
3. De dood van de Egyptenaren (14:23-31)
a) De wateren sluiten zich (14:23-28)
b) Veilige overtocht van Israël (14:29-31)
4. Het lied van Mozes (15:1-21)
a) Het verleden bezongen (15:1-10)
b) De toekomst bezongen (15:11-19)
c) Het lied van Mirjam (15:20v.)

VII. De eerste woestijnervaringen (15:22-18:27)
1. Mara en Elim (15:22-27)
a) Mara (15:22-26)
b) Elim (15:27)
2. Kwakkels en manna (16:1-21)
a) De kwakkels (16:1-13a)
b) Het manna (16:13b-21)
c) De sabbatsrust (16:22-36)
3. Dorst en strijd (17)
a) Water uit de rots (17:1-7)
b) Strijd tegen Amalek (17:8-16)
5. Bezoek van schoonvader Jethro (18)
a) Aankomst van Jethro (18:1-12)
b) Aanstelling van oversten (18:13-27)

B. Bij de berg Sinaï (19-40)

I. Gods openbaring op de Sinaï (19:1-20:21)
1. God spreekt vanaf de berg (19)
a) Gods eerste woorden (19:1-15)
b) Verschijning van Gods heerlijkheid (19:16-25)

2. De Tien Woorden en de respons (20:1-21)
    a) De Tien Woorden (20:1-17)
    b) Israëls respons (20:18-21)

II. Het verbondsboek (20:22-24:11)
1. Altaren (20:22-26)
2. De Hebreeuwse slaaf en slavin (21:1-11)
3. Diverse voorschriften
    a) Voorschriften omtrent verwonding en doodslag (21:12-32)
    b) Voorschriften omtrent diefstal (21:33-22:31)
    c) Voorschriften omtrent (on)betrouwbaarheid (23:1-9)
4. Sabbatten en feesttijden (23:10-19)
5. Belofte van de verovering van Kanaän (23:20-33)
6. Het Verbondsboek (24:1-11)

III. Mozes' eerste 40 dagen op de Sinaï (24:12-32:29)
1. Mozes ontmoet JHWH opnieuw (24:12-25:9)
    a) Mozes beklimt de berg (24:12-28)
    b) De heffing (25:1-9)
2. Voorwerpen in de tent (25:10-40)
    a) De ark (25:10-22)
    b) De tafel der toonbroden (25:23-30)
    c) De kandelaar (25:31-40)
3. De tabernakel (26)
    a) De dekkleden (26:1-14)
    b) De planken (26:15-30)
    c) Inrichting (26:31-37)
4. Voorwerpen buiten de tent (27)
    a) Het brandofferaltaar (27:1-8)
    b) De voorhof (27:9-19)
    c) Olie voor de kandelaar (27:20v.)
5. De priesters (28+29)
    a) De priesterkleding (28)
    b) De priesterwijding (29:1-35)
    c) Het dagelijks brandoffer (29:36-46)
6. Overige voorwerpen van de tabernakel (30+31)
    a) Het reukofferaltaar (30:1-10)
    b) De heffing (30:11-16)
    c) Het koperen wasvat (30:17-21)
    d) De zalfolie (30:22-33)

e) Het reukwerk (30:34-38)
8. De bouwers van de tabernakel (31:1-11)
9. Sabbatsheiliging (31:12-18)
10. Het gouden kalf (32:1-29)
a) De val van het volk (32:1-6)
b) Mozes' eerste voorbede en neerdaling (32:7-18)
c) Mozes confronteert het volk (32:19-29)

IV. Mozes' tweede 40 (?) dagen op de Sinaï en terugkeer (32:30-33:23)
1. Mozes' tweede 40 (?) dagen (32:30-33:3)
2. Mozes teruggekeerd (33:4-11)
3. Mozes' derde pleidooi (33:12-23)

V. Mozes' derde 40 dagen op de Sinaï en terugkeer (34:1-35)
1. Mozes klimt op, God daalt neer (34:1-9)
2. Verbondsvernieuwing (34:10-35)
a) Geen vermenging (34:10-17)
b) De feesttijden (34:18-28)
c) Mozes keert terug (34:29-35)

VI. De bouw van de tabernakel (35-39)
1. Het sabbatsgebod (35:1-3)
2. De heffing voor de tabernakel (35:4-29)
a) De heffing (35:4-19)
b) De uitvoering (35:20-29)
c) Bezaleël en Aholiab (35:30-36:2)
3. De bouw van de tent (36:3-38)
a) Overvloed aan materiaal (36:3-7)
b) De eigenlijke tabernakel (36:8-38)
4. De voorwerpen in de tent (37:1-29)
a) De ark (37:1-9)
b) De tafel der toonbroden (37:10-16)
c) De kandelaar (37:17-24)
d) Het reukofferaltaar (37:25-29)
5. De voorwerpen buiten de tent (38:1-20)
a) Het brandofferaltaar (38:1-7)
b) Het koperen wasvat (38:8)
c) De voorhof (38:9-20)
6. De kosten van de tabernakel (38:21-31)
7. De priesterkleren (39:1-31)
8. De goedkeuring van het resultaat (39:32-43)

VII. Oprichting en inwijding van de tabernakel (40)
    1. De oprichting van de tabernakel (40:1-33)
    2. Neerdaling van de *Sjechinah* (40:34-38)

Commentaar op Exodus

A. Van Egypte tot de Sinaï (1-18)

I. Israëls verdrukking in Egypte (1)

1. Jakobs zonen en nazaten (1:1-7)

1) Dit zijn de namen van de zonen van Israël, die naar Egypte gekomen zijn met Jakob, elk met zijn huishouden:
   a) Ruben, Simeon, Levi en Juda;
   b) Issaschar, Zebulon en Benjamin;
   c) Dan en Naftali, Gad en Aser (1:1-4).

N.B Zie eerder in Gn29v. en 46: zes zonen van Lea, één zoon van Rachel (Benjamin; Jozef was al in Egypte) en vier zonen van de twee slavinnen.

2) Al de personen (lett.: zielen) die uit Jakobs heup voortgekomen waren,
   a) waren zeventig personen;
   b) maar Jozef was al in Egypte (vs5).

N.B.(a) Over de 'heup' (of 'dij') als eufemisme voor de geslachtsdelen zie Gn24:2; 47:29.
   (b) Zie Gn46:27; maar vgl. Hd7:14, waar sprake is van 75 zielen (gebaseerd op de Septuaginta, die vijf extra nazaten van Jozef meetelt).

3) En Jozef stierf (Gn50:22-26),
   a) en al zijn broers, en heel die generatie;
   b) maar de Israëlieten (lett.: zonen van Israël, als in vs1) waren vruchtbaar en namen enorm in aantal toe;
   c) zij vermeerderden zich sterk en werden heel machtig, zodat het land met hen vervuld werd (vs6v.).

N.B.(a) 'Maar': de zonen van Jakob mochten dan sterven, maar hún zonen vermenigvuldigden zich.

(b) 'Zonen van Israël': in vs1 nog de letterlijke twaalf zonen, in vs7 betekent het 'Israëlieten'.
(c) De tijd van de aartsvaders is definitief voorbij; een (groot) *volk* ontstaat in 'het land' (Gosen) (zie vs9).

2. De nieuwe Farao (1:8-22)

a) Israël tot slaven gemaakt (1:8-14)

1) Toen stond er een nieuwe koning op over Egypte:
   a) deze nieuwe Farao had geen weet van Jozef;
   b) hij zei tegen zijn volk: 'Kijk, het volk van de Israëlieten is te talrijk en te machtig voor ons.
   c) Kom aan, laten we er sluw mee handelen, opdat het zich niet [nog veel meer] vermenigvuldigt en het, als er oorlog uitbreekt, zich niet voegt bij onze vijanden en tegen ons strijdt en uit het land wegtrekt' (vs8-10).

N.B.(a) 'Geen weet': hij was niet op de hoogte van Jozefs bestaan en diens betekenis voor het vroegere Egypte, óf hij negeerde hem.
(b) Angst voor de snelle groei van Israël (vgl. de houding van veel Europese vorsten in de geschiedenis tegenover de onder hen wonende Joden!).
(c) *'Am b'né Jisra'eel*: lett. 'het volk van de zonen van Israël'. Israël is nu een *volk* (vgl. Gn50:20).

2) Daarom stelden zij opzichters over de Israëlieten
   a) om hen te verdrukken met zware lasten: zij bouwden voor Farao voorraadsteden, Pitom en Ra'amsés.
   b) Maar hoe meer de Israëlieten verdrukt werden, hoe meer zij zich vermeerderden en hoe meer zij zich uitbreidden;
   c) Daardoor werden de Egyptenaren bang voor de Israëlieten: zij lieten de Israëlieten hardhandig dienen als slaven
   d) en maakten hun het leven bitter met harde dienst (dwangarbeid), in mortel en bakstenen, en met allerlei dienst op het veld;
   e) in al hun dienst lieten zij hen hardhandig dienen als slaven (vs11-14).

N.B. Maatregelen tegen Israël: geen massaslachting, maar uitbuiting, dwangarbeid (en daardoor verzwakking): het bakken van tichelstenen voor stedenbouw (Ramses!), naast hun eigen werk op hun velden.

b) De jongetjes vermoord (1:15-22)

1) Toen zei de koning van Egypte tegen de Hebreeuwse vroedvrouwen,
   a) van wie de ene Sjifra en de andere Poe'a heette:
   b) 'Wanneer jullie de Hebreeuwse vrouwen bij het baren helpen en hen op de baarstoelen zien – is het een zoon, dan moeten jullie hem doden; maar is het een dochter, laat haar leven.'
   c) Maar de vroedvrouwen vreesden God, en deden niet wat de koning van Egypte hun bevolen had, maar hielden de jongetjes in leven (vs15-17).

N.B.(a) Farao zet de Israëlitische vroedvrouwen aan tot moord, maar dat lukt hem niet.
   (b) Baarstoel: speciale stoel voor barende vrouwen om de bevalling te vergemakkelijken.
   (c) Antieke joodse bronnen zeggen dat Farao's astrologen hem voorspeld hadden dat er uit Israël een redder geboren zou worden; daarom wilde hij alle jongetjes doden (vgl. Herodes en de moord op de jongetjes in Bethlehem, Mt2:16-18).

2) Dus riep de koning van Egypte de vroedvrouwen bij zich en vroeg hun:
   a) 'Waarom hebben jullie dit gedaan, dat jullie de jongetjes in leven hebben gelaten?'
   b) De vroedvrouwen zeiden tegen Farao: 'Omdat de Hebreeuwse vrouwen niet als de Egyptische vrouwen zijn, want zij zijn sterk; voordat de vroedvrouw bij hen komt, hebben zij al gebaard.'
   c) Daarom deed God wèl aan de vroedvrouwen; en het volk vermeerderde zich en werd heel machtig.
   d) En omdat de vroedvrouwen God vreesden, bouwde Hij hun huizen (= vergrootte hun gezinnen).
   e) Toen beval Farao zijn hele volk: 'Elke [Hebreeuwse] zoon die geboren wordt, moeten jullie in de Nijl gooien, maar elke dochter in leven houden' (vs18-22).

N.B.(a) God zegent de vroedvrouwen ondanks de uitvluchten die dezen tegenover de Farao hanteren.
   (b) Een oude overlevering zegt dat Farao Israëls dochtertjes spaarde om ze voor zichzelf te hebben; zie onder Gn12:10-20.
   (c) Typologische betekenis van de verdrukking: Egypte is een beeld van de *wereld* (vgl. Op11:8):

* Het is een land van de *dood* (woestijn), alleen vruchtbaar door de Nijl (vgl. Mt5:45; Hd14:16v.) (vgl. Kanaän met zijn 'regen van de hemel', Dt11:11; 28:12).
* Het is een land van slavernij: *zonde* (Rm6:16v.,20) en *Satan* (Hb2:14v.). (Land van de afgoden, d.i. demonen: Jz24:14; Ez20:5-8; 23:8; vgl. Dt32:17; 1Ko10:20; Op9:20.)

Er is pas uitredding uit dit 'land' mogelijk als de nood gevoeld en erkend wordt en het volk tot God begint te roepen (Ex2:23).

A.II De geboorte en roeping van Mozes (2-4)

1. Mozes' geboorte en vlucht (2)

a) De geboorte van Mozes (2:1-10)

1) Nu was er een man uit het huis (hier: de stam) van Levi:
   a) hij ging trouwen met een Levitische vrouw;
   b) de vrouw werd zwanger en baarde een zoon.
   c) Toen zij zag dat hij mooi was, verborg zij hem drie maanden (2:1v.).

N.B.(a) De ellende is beschreven (Ex1), de verlosser (Mozes) komt nu in beeld.
   (b) De man (vgl. 6:19; Nm26:59): Amram (kleinzoon van Levi); de vrouw: Jochèbed (dochter van Levi); zij was Amrams tante (6:19); zo'n tante-neefhuwelijk werd later verboden (Lv18:12).
   (c) 'Mooi': vgl. Hd7:20 'mooi *voor God*'; dus niet (slechts) oudertrots, maar geloof (Hb11:23)!
   (d) Vgl. Jezus: verborgen om aan de haat van de wereld te ontkomen (Mt2:13-15; Op12:5).

2) Toen de vrouw het kind niet langer verborgen kon houden,
   a) nam zij voor hem een kistje van biezen [= papyrusriet] en smeerde het dicht met bitumen en pek;
   b) zij legde het jongetje daarin en legde het tussen het papyrusriet aan de oever van de Nijl.
   c) Zijn zuster stond op een afstandje [op de uitkijk] om te weten wat er met het kind gedaan zou worden (vs3v.).

N.B.(a) De moeder was 'gehoorzaam' aan de koning door het kind in de Nijl te deponeren (vgl. Hd7:21), zij het in een beschermend kistje (zo vertrou-

wen gelovigen hun kinderen toe aan de dood, maar dan de dood van Christus, waar zij veilig zijn; 1Ko7:14).

(b) Kistje: ***tébah***, d.i. (bepekte) 'ark' (vgl. hetzelfde woord in Gn6:14-19): hier wordt a.h.w. 'in Mozes' een heel volk veilig door de wateren geloodst, zoals dat later gebeurde door de Schelfzee.

(c) De zuster: pas in 15:20v. horen we haar naam: Mirjam.

3) Nu daalde de dochter van Farao af om te baden in de Nijl,
   a) terwijl haar jonge dienaressen aan de kant van de Nijl wandelden;
   b) toen zij het kistje te midden van het papyrusriet zag, stuurde zij haar dienares erheen en liet het halen.
   c) Toen de prinses het kistje opendeed, zag zij het kind; en kijk, het jongetje huilde;
   d) zij kreeg medelijden met hem en zei: 'Dit is een van de kinderen van de Hebreeën!' (vs5v.).

N.B.(a) Het kind is a.h.w. door de dood heengegaan en komt door Gods wonderbare leiding bij Farao's dochter terecht, die het kind direct als 'Hebreeuws' (Israëlitisch) herkent (vgl. Gn14:13; 39:14,17; 40:15; 41:12; 43:32).

(b) Zij herkende het als een Hebreeuws kind: door de kleertjes en/of raciale verschillen?

4) De zuster (Mirjam) van het kind zei tegen Farao's dochter:
   a) 'Zal ik voor u een voedster uit de Hebreeuwse vrouwen gaan roepen om dat jongetje voor u te zogen?'
   b) Farao's dochter antwoordde: 'Ga maar.' De maagd ging weg en riep de moeder van het jongetje.
   c) Farao's dochter zei tegen Jochèbed: 'Neem dit jongetje mee en zoog het voor mij, dan zal ik je daarvoor je loon geven.' Dus nam de vrouw het jongetje mee en zoogde het.
   d) Toen het jongetje ouder geworden was, bracht de moeder het naar Farao's dochter, en het werd haar zoon;
   e) zij noemde het jongetje Mosjè (Mozes), 'want,' zei zij, 'ik heb hem uit het water getrokken' (7-10).

N.B.(a) Via Mirjam en Farao's dochter komt het kind terug bij de moeder; pas later moet het naar het paleis (vgl. de vrome moeders in het boek Kn, die zoveel goede invloed op hun kroonprinsjes hebben uitgeoefend).